

SLAVIA ANTIQUA

Czasopismo poświęcone starożytnościom słowiańskim. Tom I. Poznań 1948.

Inicijativom prof. Józefa *Kostrzewskog* pokrenut je u Poznaniu neposredno prije drugog svjetskog rata stručni časopis, kojemu je svrha istraživanje slavenskih starina. Srećna je zamisao da se osigura pri tome suradnja stručnjaka na široj, međunarodnoj osnovi, što bi imalo omogućiti koordinaciju naučnog rada i ujedno pridonijeti što punijem i jasnijem pregledu dosadašnjih naučnih rezultata i budućih nastojanja na području istraživanja slavenskih starina. — 1939. g. omela je Poljake u ostvarenju ove zamisli, pa je tek 1948. g. — za relativno kratko vrijeme iza drugog svjetskog rata — objelodanjen prvi svezak časopisa pod adekvatnim naslovom *Slavia Antiqua*. Djelo je to izdavača i urednika, poznanjskog docenta W. Hensela, učenika i suradnika prof. *Kostrzewskog*, što se pak međunarodne suradnje tiče, ona je u ovom prvom svesku nažalost tek djelomično ostvarena. Razumljivo je, da je ovog puta broj suradnika Poljaka najveći (i to pretežno iz Poznania, dok arheolozi Varšave nisu zastupani s nijednim prilogom): tome se nimalo ne treba čuditi, uzme li se na um činjenicu, da je baš u Poljskoj arheologija izvanredno razvijena. U svemu je 15 priloga na poljskom, 9 na češkom, 1 na slovačkom, 3 na francuskom. Ovaj svezak obasiže 600 str. (format veliki 8°) s brojnim ilustracijama, a posvećen je 35-godišnjici naučnog rada prvaka poljske prethistorijske arheologije prof. J. *Kostrzewskoga*.

Urednik W. Hensel iznosi, prije svega, (>35 lat naukowe działalności Józefa Kostrzewskiego) glavne smjernice izvanredno plodne djelatnosti *Kostrzewskog* i ukazuje, uz dijagrame i brojne bibliografske podatke, na njegove najznačajnije rezultate s područja prethistorije Poljske. Usto je posebno priložen popis radova *Kostrzewskog* od 1945.—47., jer je bibliografija njegovih ranijih mnogobrojnih radova štampana u poljskom časopisu *Wiadomości Archeologiczne* XVI, 1939., drugo izdanje Warszawa 1948., str. 9—34.

S obzirom na sadržaj ovog sveska, treba imati u vidu, da je arheologija u Poljskoj posvećena u najvećoj mjeri prethistoriji i srednjem vijeku, koji se neposredno nadovezuje na prethistorijsko doba, budući da su spomenici antike na teritoriju Poljske uglavnom zastupani kao import, te je njihov utjecaj na razvoj tamošnje materijalne kulture bio neznatan. Istraživanje srednjovjekovnih slavenskih starina, koje su se neposredno nadovezivale na prethistoriju, bilo je s jedne strane uvjetom za pojačani interes naučnog rada u ovom smjeru; s druge pak strane razumljiv je naučni interes u ovom smjeru i zbog toga, što se svakako i tu na poljskom teritoriju nalazila »pradomovine« Slavena. Najzad ne smijemo predvidjeti, da je ovaj i ovakav rad bio, uz ostalo, i jedan način borbe za nacionalno samoodržanje Poljaka.

Tako je *Kostrzewski* uvijek zastupao tezu o istočnom podrijetlu gajtanaste keramike (polj. ceramika sznurowa, njem. Schnurkeramik) za razliku od njemačke teze (*Schuchhardt*) o kolijevki te kulture u Tiringiji. Međutim, *Kostrzewski* je glavni predstavnik teze o protoslavenskom karakteru lužičke kulture, koja se razvija u bronzano doba i traje do u željezno doba, a najznačajnije su joj obilježje groblja s pepešnim žarama. Tezu, da bi lužička kultura bila isključivo ilirska, ili čak germanska, najviše su branili Nijemci (iako je i sam osnivač slavenske arheologije *Niederle* smatrao lužičku kulturu poglavito ilirskom), ali ju je 1940. odbacio i bečki

lingvisti Kretschmer. Danas se u nauci češće ističe mišljenje Kostrzewskoga, da je lužička kultura protoslavenska. Prema njemu javlja se oko 1500. pr. n. e. na Odri kultura predlužička, a oko 1300. nastala je iz unjetičke lužičke kultura. Kostrzewski zastupa tezu, da su predlužička i lužička kultura jedina arheološka baština Prabalto-slavena, koja se razvijala u razdoblju od 1500. pr. n. e. do pojave historijskih Slavena. Negdje u mlađem halštatu Poljske, oko 500. pr. n. e. nadire na teritorij lužičke kulture kultura pomoranska (polj. kultura pomorska), koju Kostrzewski smatra baltičkom sa slavenskim obilježjem. Miješanjem kultura lužičke i pomoranske oko 100. p. n. e. (u doba kasnog latena) nastala je u srednjoj Poljskoj nova kultura »gróbow jamowych«, koja traje do u seobu naroda (njemačka je nauka pripisuje Burgundima). Ona se dijeli na oblast Oksywie i Przeworsk; kultura przeworska prostirala se između Visle i Buga do srednje Labe, kultura oksywieska među Odrom i Vislom. Može se, doduše, diskutirati o tome, da li su nosioci lužičke kulture predstavljali također i prve historijske Slavena; ipak je posve izvjesno, da je jezgra lužičke kulture lokalizirana u zadnjem tisućljeću pr. n. e. na istom teritoriju, što su ga posjedovali oko početka naše ere historijski Veneti-Slaveni (Vendi). Iz toga izlazi, da je »lužički narod« bio sastavni dio osnovice, iz koje su se kasnije razvili Slaveni, osobito zapadni. Utvrđeno je, da je lužička kultura participirala također u genezi drugih naroda (na pr. Ilira i Kelta), ali, prema poljskoj nauci, prava jezgra nosilaca lužičke kulture (teritorij Odra-Visla) bila je najvažniji sastavni dio Slavena prije njihova historijskog djelovanja. Dok je pretežan dio ove kulture na teritoriju današnje Poljske, dotle je čehoslovački dio teritorija lužičke kulture bio na njenoj periferiji; zato se je taj periferijski dio razvijao nešto drukčije negoli u ishodnoj oblasti. Pretpostavlja se, da su nosioci lužičke kulture na teritoriju Čehoslovačke dočekali dolazak pravih Slavena i pomiješali se s njima. To je mišljenje češkog prethistoričara Filipa, koje se ne poklapa s inače poznatim učenjem Niederlea i njegova nasljednika Eisnera o podrijetlu i pradomovini Slavena (vidi *Revue des Études Slaves* XXIV, 1—4, Pariz 1948., str. 129 i d.). — Napominjem, da možda jedan od najjužnijih izdanaka izrazite lužičke kulture predstavlja arheološki nalaz Zagreb-Horvati (*Serta Hoffilleriana*, Zagreb 1940., str. 45 i d.), a elementi te kulture mogu se slijediti na žarama velikih arheoloških nalazišta Surčin u Srijemu i Dalj na Dunavu (prema materijalu Arheološkog muzeja u Zagrebu).

Prelazeći na prikaz sadržaja pojedinih naučnih priloga, valja istaknuti, da su Poljaci toliko specijalni u detaljima, te operiraju raznim geografskim pojmovima i nazivima kultura, specifičnim za njihov teritorij. Inozemni stručnjaci će sve dotle teško slijediti ove pojmove i nazive dokle god ne steknu potreban cjeloviti uvid u poljsku arheološku literaturu; svakako bi radi toga bilo korisno, da je urednik objasnio te specifične pojmove i nazive za pojedine kulture i geografski ih odredio.

Problemima lužičke kulture bave se u ovoj publikaciji Reyman, Jazdzewski, Sulimirski i Filip. — T. Reyman (*»Dokumentaryczne wartości odkryć w kopcu wschodnim w Rosiejowie, w pow. pińczowskim«*) donosi rezultate svog iskopavanja nalazišta Rosiejów (sjeverno od Lublina), na osnovu kojih zaključuje, da tzv. kultura Trzciniec predstavlja najstariju fazu lužičke kulture u bazenu gornje Visle, a nadovezuje se na njoj prethodnu gajtanastu keramiku Indonyropoljana. K. Jazdzewski (*»O zagadnieniu początków kultury lużyckiej«*) ukazuje na važnu ulogu kulture Trzciniec u okviru lužičke, a ova prva je imala veću rasprostranjenost nego što se inače pretpostavljalo. T. Sulimirski (*»Zagadnienie upadku kultury lużyckiej«*) traži

uzroke opadanju lužičke kulture u V. st. pr. n. e. Ona je cvala gotovo tisuću godina u prethistorijskoj Evropi; svojstvena su joj velika utvrđenja, kao na pr. Biskupin. Izgleda čudno, da je relativno mala skupina nosilaca antropomorfnih žara, što Kostrzewski naziva kulturom pomoranskom, zahvatila tako prostran areal lužičke kulture i dobrim dijelom je uništila. Sulimirski to objašnjava slabljenjem »lužičanac« radi navala Skita oko 500. pr. n. e. u srednju Evropu. J. Filip (*»Lužická kultura v době laténské«*) obrađuje materijal lužičke kulture u latensko doba u Češkoj; to je keramika i. zv. turnovskog tipa, koja se mimo utjecaj Kelta uspjela očuvati do prvih germanskih provala. Autor je datira u II. st. pr. n. e.

Nakon ove skupine arheologa, koji su prikazali jedan dio protoslavenske problematike, vezane pretežno za teritorij Poljske, slijedi rasprava historičara G. Labude (*»Okres »wspólnoty słowiańskiej w świetle źródeł i tradycji historycznej«*) o »zajednici« Slavena od IV.-VI. st. n. e. na osnovu historijskih izvora, neposredno prije njihove konačne seobe. Uz već poznate i često citirane bizantske i arapske izvore Labuda navodi još i kasnog bizantskog pisca Chalkokondylasa iz XV. st.; po tim izvorima može se slijediti tradicija o zajedničkoj slavenskoj pradomovini kod Čeha i južnih Slavena još u IX i X. st. Prema ovoj tradiciji bila bi pradomovina Slavena u Voliniji i u bazenu Dnjestra, a prethistorijski i lingvistički rezultati potvrđuju hipotezu, da su Slaveni između I. i VI. st. n. e. bili nastanjeni u porječju goruže i srednje Visle, odakle su se proširili prema istoku na srednji i donji Dnjepar.

K. Tymieniecki (*»Wenetowie, nazwa i rzeczywistość historyczna«*) objašnjava u historijskom okviru ime Veneta i razlikuje Venete na Baltiku, koje smatra Slavenima, od Veneta iz plemenskog sklopa Ilira i Kelta. U I. i II. st. n. e. susreću se Veneti na teritoriju budućih zapadnih Slavena. T. Lehr-Splawiński (*»O starożytnych Lugiach«*) zastupa gledište, da su Lugijsi, nastanjeni sjeverno od Karpata, slavenskog podrijetla, a ne germanskog, i dovodi ih u vezu s prethistorijskom kulturom groblja s pepconim žarama Przeworsk. Ovu kulturu tumači Jamka u svom prilogu (*»Słowanie w pierwszych wiekach naszej ery w świetle materiałów prehistorycznych, odkrytych na Śląsku i w Małopolsce«*). Nosioći te kulture bili bi, na osnovu arheoloških rezultata, Lugijsi na teritoriju Velike Poljske, Male Poljske i Šleske, dok nosioći kulture pepconih žara Oksywie poistovjetuje autor s Venetima i prikazuje, uz neke germanske migracije, odnos nosilaca tih dviju kultura u kojem su Veneti istisnuli Lugijsce. Potonji se povlače preko Karpata, a ime im nestaje u III. st. n. e. Jamka misli, da Veneti predstavljaju zapadne Protoslavene, a Lugijsi istočne i južne Protoslavene.

Prilozi ovog časopisa, koji obrađuju protoslavenski problem lužičke kulture, i prilozi, što obuhvataju problem Veneto-Slavena, nisu iscrpljivo složeni sklop pitanja slavenske etnogeneze u cijelosti s arheološkog gledišta. Išlo bi predaleko iznositi u okviru ovog sumarnog prikaza mnogobrojna različna mišljenja i rezultate stručnjaka, koji su se, ponajviše u slavenskim državama, bavili tim problemima. Navedena teza Kostrzewskog nije ni u Poljskoj prihvaćena u cijelosti. Tako je na pr. krakovski lingvista Lehr-Splawiński postavio u zadnje vrijeme svoju tezu o etnogenezi Slavena. Prema njemu su Slaveni i Balti tvorili jedinstvenu arheološku cjelinu, koju on naziva protobaltijskom, a zauzimala je veliki teritorij od Odra do porječja Oke i srednje Volge. Na tom teritoriju prostirala se prafinska kultura nazvana mralaska, koja je nastala oko 2000. pr. n. e., preslojena nosiocima gajtanaste keramike. Lehr-Splawiński vidi u neolitičkim kulturama na teritoriju protobaltijske oblasti prvu fazu razvoja

kasnijih Praslavena. Protobaltijsko jedinstvo razdijelila je lužička kultura na dvije oblasti, prabaltijsku i praslavensku, što predstavlja drugu fazu razvoja Praslavena. On tvrdi, da su nosioci lužičke kulture Veneti, samostalan indoevropski kontinentalni narod, pa ako uzmemo u obzir, da slavenski jezik pripada skupini satem, Lehr-Splawiński ne smatra, dakako, lužičku kulturu slavenskom. Izvorni naziv Veneta, tih neslavenskih nosilaca lužičke kulture, prelazi kasnije na nosioce praslavenske kulture »gróbow jamowych«. U svom daljnjem razlaganju Lehr-Splawiński se uglavnom slaže s tezijom Kostrzewskog. (O teoriji Kostrzewskog vidi njegovu najnoviju knjigu *Pradzieje Polski*, Poznań 1949., a za Lehr-Splawińskog vidi njegovu knjigu *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian*, Poznań 1946. i *O pierwotnych Venetach*, *Inter arma* Krakow 1946., str. 21—50.) Dok je u Čehoslovačkoj Filip pristalica naprijed istaknute teze Kostrzewskog o protoslavenskoj homogenosti lužičke kulture, češki arheolog Böhm zastupa naprotiv mišljenje o njenoj kompleksnosti i smatra, da je ona imala udjela pri formiranju kako Slavena, tako Ilira, Kelta i Germana. Eisner drži, da lužička kultura nije jedina komponenta predaka historijskih Slavena, koji su, prema njemu, dobrim dijelom slavizirani Tračani. Već je Niederle istaknuo, da kultura starih Slavena nije jedinstvena. To se donekle približava današnjem stajalištu sovjetske nauke (Deržavin, Udalcov i dr.), prema kojemu su Slaveni rezultanta komponenata tripoljske, uralke i lužičke kulture kao i kultura Skita orača (Skolota), Veneta, Lugijaca i t. d. Sovjetska nauka se principijelno pridržava, u smislu Marrovihi teoriji, izrazito antimigracione teze o razvoju Slavena; metodički ponešto slično gledište o samoniklosti Slavena u Čehoslovačkoj zastupa Skutil (J. Skutil, *Naše prablast je střední Evropa*, Blansko 1946. — Vidi još J. Böhm, *Původ Slovanů ve světle nové české literatury prehistorické*, Časopis Matice moravské 68, Brno 1948., str. 5 i d.). Ova doista mnogostruka pitanja nauka još nije konačno riješila.

Ostali prilozi časopisa posvećeni su historijskim Slavenima. J. Czekanowski (*»Synteza slawistyczna a zagadnienie genezy państwowości polskiej«*), poznati poljski antropolog, obraduje problem postanka poljske države u IX. st. n. e., pokušavajući povezati historijsku tradiciju s antropološkim podacima. Bavi se pojavom Gota, koje arheološki nije moguće jasno fiksirati u Poljskoj, te njihovim odnosima sa slavenskim plemenom Kujavaca. Osvrće se nadalje na legendarnu državu »leśkie« (polj. państwo »lechickie«), prožetu navodno keltskom tradicijom; ovu su državu uništili vojni pohodi Karla Velikog na Slavene. Tek tada, u IX. st. razvija se veliki-poljska država Pjastovića. Czekanowski je pristalica teze o autohtonosti poljskog naroda na području Odra i Visle.

O postanku Češke države raspravlja E. Šimek (*»Důdlebi, Volynané, Lučané, Čeští Chorvaté a Čechové. Sjednocení dnešní české země a vznik českého národa«*) diferencirajući, na knd i kamo pregledniji način nego što je to učinio za poljsku državu Czekanowski, u historijskom i arheološkom okviru etničke elemente iz vremena postanka Češke države. Pisac upozorava na činjenicu, da su slavenska plemena naselila današnji teritorij Češke uglavnom neovisno od Avara i pretežno prije njih, jer je taj proces započeo možda već u IV. st. n. e., sigurno u V. st., a u VI. i VII. st. već je završen. Na jugu Češke zastalno su utvrđena plemena Duljebi i Volinjani, na sjeverozapadu Lučani, između Labe i Sazave Žličani, te na sjeveroistoku Hrvati (češ. Chorvaté). Utvrđeni grad Libice, u kojem je stolovala porodica Slavnikovaca pripadao je plemenu Hrvata, a ovi su bili zadnji od čeških plemena, koji su potpali pod vlast Přemislovića u okviru češke države krajem X. st. Ti Hrvati podizali su

u svojoj oblasti gradišta, za koja kaže češki arheolog Turek, da se, među ostalim gradištima Češke, ističu svojom ljepotom i složenim načinom fortifikacije (*Guide de l'exposition de la préhistoire aux Slaves Tchèques*, Musée national de Prague 1948. —49., str. 19).

Na osnovu arheoloških materijala tretira J. Poulik (*Kultura moravských Slovanů a Avarů*) pitanje odnosa Avara i moravskih Slavena u vezi sa t. zv. keszhelyskom kulturom VI.—IX. st., kojoj se donedavna pripisivalo prvenstveno avarsko obilježje. S obzirom na najnovija istraživanja, zaključuje Poulik, da je keramika keszhelyske kulture slavenskog podrijetla. Avari su, prema piscu, na teritoriju Velikomoravske države vršili neznatan utjecaj, i to samo na jugu, na što ukazuje arheološki materijal.

J. Eisneron se prilog (*Základy kovárství v době hradištní v Československu*) zasniva također isključivo na arheološkom materijalu. To su brojni željezni predmeti kovačkog obrata iz ranog srednjeg vijeka (doba hradištní), nađeni na teritoriju Čehoslovačke. Eisner, na osnovu detaljne tipološke analize, koja je od specijalnog interesa za ranosrednjovjekovnu arheologiju srednje Evrope, zaključuje, da su ti predmeti domaće, slavenske, izrade, iako se neki od njih u svojim oblicima nadovezuju na keltske i rimske uzore (kao na pr. sjekire); ponekad ima utjecaja franačkih, pa i mađarskih. Spomenuti predmeti značajni su ne samo za materijalnu kulturu Slavena srednje Evrope, već pružaju također mogućnost realnih podataka o njihovoj ekonomskoj i društvenoj strukturi u ranom srednjem vijeku.

Poznato je, da je keramika ranog srednjeg vijeka vrlo važna za kronologiju slavenske materijalne kulture tog vremena. Niederle i Eisner postavili su temelje vremenskoj razdiobi srednjoevropske slavenske keramike, a u najnovije vrijeme dali su Borkovský i Poulik još specijalnije studije u istraživanju najstarijih (slavenskih) oblika i njihovom podrijetlu. Tako na pr. Poulik luči četiri stepena razvoja t. zv. gradišne keramike uzevši u obzir najraniji »praški tip« žara, koje su, prema Borkovskom, veza protoslavenske keramike s gradišnom (g. 500—650; vidi Poulik, *Staroslovanská Morava*, Monumenta Archaeologica I, Praha 1948., str. 14). Isti problem iznosi J. Neustupný (*Príspevek k datováni hradištní keramiky v Polabí*) u ovdje prikazanom časopisu, međutim, na keramičkom materijalu, koji dosad nije uziman u obzir s toga gledišta. On postavlja tezu, da je Laba istočna granica merovinske civilizacije prema slavenskoj, te istražuje specijalni tip bikoničnih posuda, koje su iskonski svakako merovinske. Taj tip slijedi on preko Labe kod Slavena, a grupira ih u šest geografskih skupina (Češka, Lužica, Saska, Tiringija i teritorij između Labe i Odre); datira ih pretežno u V. i VI. st., pa sporadično i kasnije do X. st.; smatra ih slavenskim a ne germanskim, te polemizira s njemačkim arheolozima Knorrom, Dinklgeom i Petersenom ističući istovremenost ove slavenske keramike sa srodnom merovinskom, iz koje je preuzet osnovni tip.

Grobove, iskopane u gradu Pragu s njihovim kulturnim inventarom, objelodanjuje I. Borkovský (*Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze I*) ističući neke, za teren Čehoslovačke rijetke pojave oblaganja grobne rake kamenjem. Datira ih u IX. i X. st. i pretpostavlja, na osnovu izvora, da su ovdje zapokani neki strani trgovci ili obrtnici iz Praga.

Švedanin H. Arbman (*Une route commerciale pendant les X et XI siècles*) na osnovu nekih nalaza u Švedskoj, neobično sličnih onima iz Gniezna, tog važnog staropoljskog kulturnog središta, zaključuje, da su trgovački odnosi tih dviju ze-

imala u X. i XI. st. bili intenzivni i da je Švedska, trgovačkim putovima, koji su prolazili kroz Poljsku, imala vezu s Krakovom, Kijevom i srednjom Europom. — Način trgovanja kod Slavena u X. st., platežna sredstva i običaje, naročito u gradu Pragu tada glavnom središtu međunarodne trgovine u srednjoj Evropi, tumači poljski arheolog R. Jakimowicz (*«Kilka uwag nad relacja o Słowianach Ibrahima ibn Jakuba»*) na osnovu zapisa putovanja Ibrahim Ibn Jakuba. On pokušava razjasniti razlog putovanja u slavenske zemlje tog židovskog pisca, koji je za njihovu kulturnu i političku povijest jedan od najznačajnijih izvora. Napose su se Poljaci u zadnje vrijeme mnogo njime bavili, pa je poljska Akademija umjetnosti u Krakovu 1946. edirala novo kritično zdanje Ibn Jakuba u obradi T. Kowalskog, a poljski historičar J. Widajewicz izdao je u nakladi iste akademije svoj historijski komentar (T. Kowalski, *Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al Bekriego*, Pomniki Dziejowe Polski ser. II, sv. I. PAU, Kraków 1946. — J. Widajewicz, *Studia nad Relacją o Słowianach Ibrahima ibn Jakuba*, PAU, Kraków 1946.).

Opširnu, strogo arheološku, raspravu o ranosrednjovjekovnim nalazima u Češkoj dao je R. Turek (*«České hradištní nálezy, datované mincemi»*) ograničivši se na materijal, koji je datiran novcem X.—XII. st. Ne alazeći u ovom prikazu u pojedinost: analize materijala (pretežno nakita i keramike), sumarno se može reći, da Turek diferencira predmete materijalne kulture iz ostava, grobova i gradišta. Oslanjajući se na numizmatiku, on uspijeva vremenski precizno odrediti pojedine elemente materijalne kulture tog razdoblja. Tako na pr. datira nalaze iz ostave Stará Doleslav prema keramici s gradišta Libice, za koje se zna da je razoreno 995. Inače je to gradište iskapao Turek (vidi njegovu knjigu *Slavníková Libice*, Praha 1946.). Neke oblike naušnica, slične našim starohrvatskim, datira pisac koncem X. st. i prvom polovicom XI. st., dok se starohrvatske, prema Karamanu, datiraju pretežno u IX. i X. st.

L. Kraskovská (*«Skvosty z doby hradištní na Slovensku»*) obrađuje ranosrednjovjekovni slavenski nakit u Slovačkoj, i to prvenstveno onaj, koji se nosio na glavi, oko vrata i na rukama. Analizirajući taj nakit, zaključuje, da ga u tim krajevima možemo diferencirati u dvije skupine: a) importirani nakit, b) nakit domaće izrade. Importom iz Bizanta i Sirije smatra sve izradvine od staklene paste, stakla i emajla; isto vrijedi i za nakit rađen tehnikom granulacije i filigrana. Nakit domaće izrade je, po Kraskowskoj, jednostavan, osobito su to sljepočničarke sa »Se nastavkom i neki prsteni. Ona pretpostavlja, da Slaveni nisu poznavali zlatarstvo, iako je lončarski i kovački obrt bio u znatnoj mjeri razvijen. Ti zaključci Kraskowske mogu vrijediti za teren Čehoslovačke. Međutim, kod južnih Slavena ta distinkcija dviju skupina nije tako izrazita, iako ona, dakako, također postoji. Slavenske naušnice, izrađene najviše tehnikom filigrana, a katkad i granulacije, ustanovljene su u velikom broju u Hrvatskoj iz doba narodne dinastije, t. j. IX.—XI. st. Može se registrirati dosad približno oko devet stotina komada, većim dijelom u dalmatinskoj Hrvatskoj, a rjeđe u panonskoj Hrvatskoj. Iako su uzori za njihov oblik i tehniku rada bizantski (u širem smislu tog pojma), one oponašaju slobodno te bizantske uzore uglavnom putem četiri osnovna tipa, a izrađene su nešto jednostavnije i lagane. Relativno veliki broj primjeraka daje nam pravo, da ih smatramo domaćim proizvodima, a njihova osobujnost izrade, vrijeme i prostor hrvatske države narodne dinastije, u kojem su one ustanovljene, dopušta i opravdava uobičajeni termin »starohrvatske naušnice« kao naučno točan. Prema tome, zlatarstvo je na teritoriju Hrvat-

ske bilo već u IX.—XI. st. na zamjernoj visini, što je nastalom već istakao Karaman. Osim ovog starohrvatskog očiglednog središta slavenskog ranosrednjovjekovnog domaćeg zlatarstva u dalmatinskoj Hrvatskoj, postoji jedno značajno i veliko starorusko središte zlatarstva s veoma bogatim materijalom naušnica, ponajviše iz X. st. u Kijevskoj Rusi, u nanci poznato iz osnovnih publikacija Kondakova, Spicyna, Guščina i najnovijeg sintetičnog djeka Rybakova (*Remeslo drevnei Rusi*, Moskva 1948., str. 557 i d.). Jakimowicz u raspravi o ostacima nakita u Poljskoj ukazuje da bi neki elementi iz t. zv. I. grupe njegovog sistema nakita mogli biti domaće izrade (Wiadomości archeologiczne, Warszawa 1935., XII, str. 115, tab. XIV). Da jedan dio staropoljskih naušnica, rađenih tehnikom filigrana, pretežno od srebra, potječe iz domaćih radionica objašnjava također Kosirzewski u svom zadnjem djelu *Les Origines de la Civilisation Polonaise*, Paris 1949. (str. 201). On ističe tip naušnica s četiri jagode kao uobičajen u Poljskoj, a ako se usporede sa starohrvatskim naušnicama istog tipa, očljivo je, prema pojedinostima izrade, da one svakako nisu mogle biti izrađene u istim zlatarskim radionicama. Prema svemu, konstatacija Kraskowske o nepostojanju zlatarskog obrta kod Slavena, kao i izrade nakita tehnikom filigrana i granulacije, nije točna, na što se također osvrnula sama redakcija časopisa u bilješki 54 njezinog priloga.

Među manje priloge ide članak švedskog učenjaka T. J. Arnea (*L'évêque Osmund et la Polonia d'Adam de Brême*) o engleskom biskupu Osmundu iz XI. st., o kome govori Adam Bremenski u djelu *Gesta Hammaburgensis*. Arne korigira dosadašnju pogrešnu interpretaciju tog izvora dokazujući, da spomenuti Osmund nije bio biskup u Poljskoj (Polonia) već kod plemena Poljane oko Kijeva u Rusiji. — *Rajemski* (*Sierpyi skladane z okresu wczesnodziejowego*) govori o srpovima za sklapanje u Poljskoj iz XI. st., koji su ulagani u korice ukrašene motivima skandinavsko-irskog podrijetla. — Lingvista J. Otrębski (*O pochodzeniu wyrazu kmieć*) analizira slavensku riječ kmieć, te zaključuje, da ona u stvari ima dva značenja, jer potječe od dvije riječi: staroslavenske *kmiet* = seljak, latinske *comes* = visoki dostojanstvenik (knez). — B. Kosirzewski (*Naczynie wczesnohistoryczne z Radzimia, w. pom. obornickim z ornamentem postaci ludzkiej*) osvrće se na staropoljsku keramiku X. i XI. st. ukrašenu stiliziranim ljudskim figurama. Smatra je domaćom izradom, a ne vikinškom, kako je to tvrdio njemački prethistoričar Raschke. — Opeke, nađene prilikom iskapanja u Grodnu u Poljskoj, s utisnutim znacima XI.—XII. st., sadržaj su po redu posljednjeg priloga (*Znaki rodowe i inne na przedmiotach z wykopalisk w Grodnie*) u ovom časopisu: autor mu je W. Holubowicz. Po njemu, ti su znakovi ili oznake kneževa Grodnog, ili pak samih obrtnika, koji su te opeke proizvodili.

Ovim su ukratko prikazani prilozi, koji u časopisu *Slavia Antiqua* obrađuju probleme bilo Protoslavena, bilo historijskih Slavena. Naknadno treba spomenuti još dvije rasprave, koje se samo dotiču te materije. V. Gordon Childe, poznati engleski prethistoričar, koji se specijalno bavio prethistorijom srednje Evrope i Podunavlja (vidi njegovu poznatu knjigu *The Danube in Prehistory*, Oxford 1929), dao je sažetu studiju (*Sur l'âge des objets importés des Îles Britanniques trouvés en Pologne*) o predmetima kasnog bronzanog doba, importiranim iz Velike Britanije na teritorij Poljske. Pomoću komparacije i na osnovu opsežnog i ponešto kompliciranog aparata prethistorijske relativne kronologije nastoji datirati te predmete kasnog bronzanog doba na teritoriju Poljske u 1300. ± 50 pr. n. e. — Češki klasični arheolog B. Švoboda dao je jedini prilog s područja antike arheologije (*Podstata a rozdělení římské doby*

n *Čechachce*). On obraduje materijalnu kulturu češkog teritorija u doba rimskog carstva i konstatira, da je ona dosad bila slabo ispitana. Postavlja tri perioda: rano-rimski jednak kasnolatskom periodu; srednjerimski, koji se poklapa sa evatnom rimskog carstva; kasnorimski period u vrijeme opadanja rimske civilizacije i provala t. zv. barbara, što prethodi samom razdoblju seobe naroda. Kako je teritorij Češke bio izvan granica rimskog limesa, latenski, t. j. pretežno keltski kulturni element nije bio u tom razmjeru pod utjecajem antikle civilizacije kao u rimskoj provinciji, pa se zato može slijediti sve do u razdoblje seobe naroda. Znatan broj antiknih spomenika dospio je u Češku posredstvom trgovine cestama, koje su vezale Podunavlje sa sjeverom Evrope. Za opširan uvid u taj materijal upozorava Svoboda na svoju knjigu *Čechy a římské impérium* (Sborník Národního muzea v Praze II. 1948.).

Ovaj svezak časopisa *Slavia Antiqua* po svom sadržaju očigledno dokazuje, da se arheološko istraživanje historijskih Slavena u ravom srednjem vijeku ne smije dijeliti od prethistorijske arheologije. To vrijedi i za naše krajeve, premda se ovdje kod nas mora računati s cezuro, koja je nastala zbog provincijalno-rimske civilizacije.

Ksenija Vinski Gasparini

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA IV

1951

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKA KNJIGA” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć

M I R O S L A V B R A N T

G R G A G A M U L I N

M A R K O K O S T R E N Ć I Ć

J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

I Z D A J E
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B